

Марта Горохов'янко

ORCID: 0000-0002-7826-6517

(Львівський національний університет ім. Івана Франка, Україна)

Етнічна структура жіночого підприємництва у Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст.: джерелознавчий аспект

Etniczne aspekty przedsiębiorczości kobiet w Galicji (koniec XIX – początek XX wieku)

Emancypacja kobiet zmieniła ustalone normy społeczne i zaczęła tworzyć nową warstwę inteligencji ekonomicznej, w tym kobiet. Dlatego przedsiębiorczość kobiet odegrała ważną rolę w historii Galicji, gdyż rozwój gospodarczy determinował procesy społeczne. Powodem tego był dostęp do profesjonalnej edukacji handlowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia biznesu. Wielokulturowy i wieloetniczny charakter tej prowincji dodaje dodatkowej specyfiki zmianom społecznym w tak konserwatywnym środowisku, jak Galicja. Integralną częścią badań nad problematyką etniczną jest sfera zatrudnienia, czyli jakie gałęzie przedsiębiorczości były powszechne wśród kobiet z różnych grup etnicznych (Polki, Żydówki i Ukrainki). W celu analizy tematu zbadano trzy główne grupy źródeł: zbiory statystyczne, księgi adresowe oraz prasę.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, Galicja, kobiety, grupy etniczne

Наприкінці XIX – на початку XX ст. приватне підприємництво стає одним із ключових факторів економічної і суспільної модернізації в Австрійській Галичині. Завдяки його розвитку змінюються не лише соціальні, а й гендерні відносини; дедалі більше жінок із різних мотивів віддають перевагу веденню власного бізнесу. Тісно пов'язаний із загальноєвропейським емансипаційним рухом, процес залучення жінок до підприємницької діяльності у такому поліетнічному та мультикультурному регіоні, яким була тодішня Галичина, тим не менше, мав відчувати впливи окремих етнокультурних середовищ – польського, єврейського та українського, – з їхніми традиціями та мобілізуючими національними ідеологіями. Етнічна приналежність більшою чи меншою мірою визначала

обсяг та спеціалізацію бізнесу. З'ясування ступеня цієї обумовленості вимагає вирішення низки питань методологічного та джерелознавчого характеру, зокрема щодо релевантності джерельного матеріалу. Відтак, метою даної статті є дослідження етнічної структури жіночого підприємництва в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. на основі даних офіційної статистики, інформації з адресових книг та комерційної реклами у пресі.

Висвітлення даної теми зустрічаємо у дослідженнях Францішека Буяка. Також відомі праці дослідників, які стосуються професійної діяльності жіноцтва, зокрема дослідження Ш. Козака, Л. Зиблікевич, Б. Шаєцької, В. Найдус, А. Жарновської. Вказані дослідники у своїх працях висвітлюють питання етнічного чинника. Проте досліджень, які стосуються саме жіночого підприємництва та ступеня залученості до цих процесів представниць різних етнічних груп немає.

Основні джерела, які було опрацьовано – це статистичні матеріали «Podręcznik statystyki Galicyi», «Wiadomości statystyczne o mieście Lwowie», «Skorowidz przemysłowo-handlowy Królestwa Galicyi». Додатковим джерелом слугували адресові книги Галичини за 1901 р., Львова за 1912 р., Кракова за 1912 р. Також важливу роль відіграють часописи для західної Галичини – це газета «Czas», та для східної – «Діло».

Етнічна структура краю

Важливим елементом дослідження етнічних аспектів є статистичні дані, які ми маємо завдяки створеній у 1863 р. Центральної статистичній комісії у Відні. Це був дорадчий орган при Управлінні адміністративної статистики. У 1873 р. у Львові було створено Національне статистичне управління¹. Воно існувало незалежно від Центральної комісії статистики та Директорату адміністративної статистики. Львівське Національне статистичне управління повинне було підпорядковуватися Галицькому крайовому сейму та Краєвому департаменту²

Інформація про демографічний стан в Галичині щороку публікувалася у «Щорічнику (Посібнику) статистики Галичини»³ у перших двох розділах. Саме перший розділ містить важливу для нас інформацію, оскільки

¹ J. Bar, P. Franaszek, *Informator statystyczny do dziejów przemysłu w Galicji. Górnictwo i hutnictwo. (Produkcja, ceny, zbył, przedsiębiorstwa, zatrudnienie)*, redakcja i przedmowa H. Mańdrowicz-Urbańska, Kraków 1931, s. 17–19.

² J. Kleczyński, *Organizacja statystyki w Austrii*, Lwów 1883, s. 34.

³ *Podręcznik statystyki Galicyi*, Lwów 1900, t. 6, s. 11–28; *Podręcznik statystyki Galicyi*, Lwów 1903, t. 7, s. 9–34; *Podręcznik statystyki Galicyi*, Lwów 1908, t. 8, s. 7–40.

був присвячений чисельності та елементам соціальної структури населення Галичини (релігія, мова, стать, зайнятість).

У другій половині XIX ст. відбувається значна міграція населення, яке здебільшого, переїжджає до великих міст. Це зумовлено, перш за все, можливостями, які внаслідок економічного підйому дають головні міста коронного краю. Завдяки розвитку залізничних шляхів, збільшенню підприємств, та загалом урбанізації, починають розвиватися й інші галицькі міста, такі як Жешув, Новий Сонч, Тарнув, Стрий, Дрогобич, Коломия, Станіславів тощо. Саме це стає однією з важливих причин збільшення кількості жінок у підприємстві.

Також вагомою причиною фемінізації підприємництва є розширення доступу жінок до освіти і створення нових закладів едукції, що відкрило нові можливості для значної частини населення.

За австрійськими переписами, на теренах всієї Галичини у 1880 р. проживало 5 948 149 осіб, у 1890 р. – 6 607 816 осіб, у 1900 р. – 7 315 939 осіб, і у 1910 р. – 8 025 675 осіб. За гендерним розподілом у 1880 р. – 2 923 837 чоловіків, та 3 024 312 жінок; у 1890 р. – 3 260 433 чоловіків, та 3 347 383 жінок; у 1900 р. – 3 618 933 чоловіків, та 3 697 006 жінок; у 1910 р. – 3 938 315 чоловіків, та 4 087 360 жінок⁴.

Що стосується розподілу населення всієї Галичини по віросповіданню, то ці дані наведені у таблиці 1. На жаль, за гендерним поділом дані по окремих етнічних групах відсутні у збірниках. Однак, маємо важливу замітку у дослідженні Ф. Буяка про те, що станом на 1900 р. римо-католицьких жінок було більше ніж чоловіків – на 1045 жінок припадало 1000 чоловіків. А у греко-католиків, навпаки, на 1000 чоловіків припадало 992 жінки. Що стосується євреїв, то на 1042 жінки – 1000 чоловіків⁵.

Таблиця 1. Населення Галичини за віросповіданням

Рік	Римо-католики	Греко-католики	Євреї
1880	2 714 977	2 512 376	686 596
1890	2 999 062	2 792 316	770 468
1900	3 350 512	3 105 635	811 371
1910	3 731 569	3 381 105	871 895

За даними: Zamorski K. *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji*. s. 45–63.

⁴ K. Zamorski, *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji*, Kraków 1989, s. 45–63.

⁵ F. Bujak, *Galicja*, t. 1: *Kraj, ludność, społeczeństwo, rolnictwo*, Lwów 1908, s. 58.

Головними містами у нашому дослідженні взято Краків та Львів, бо саме там відбувався найбільший розвиток торговельної діяльності. Безумовно, у менших містах, містечках і селах також існували жіночі торговельні установи, проте для узагальнення даних було вирішено взяти два ключових міста Галичини. Спершу необхідно з'ясувати кількість населення та ситуацію з віросповіданням. Дані наведено у таблиці 2.

Таблиця 2. Населення Львова та Кракова станом на 1880 р.⁶

Місто	Чоловіки	Жінки	Римо-католики	%	Греко-католики	%	Євреї	%
Львів	55 376	54 370	58 602	53	17 496	16	30 961	28
Краків	33 589	32 506	44 799	68	308	1	20 269	30

За даними: *Rocznik Statystyki Przemysłu i Handlu Krajowego*, s. 26–27.

З даних, наведених вище, ми можемо зробити висновок, що у Львові станом на 1880 р. 53% становили поляки, 16% українці, 28% євреї та 3% інші нації; у Кракові, тим часом, 68% поляків, 1% українців, 30% євреїв та 1% інші нації.

За даними дослідження Л. Зиблікевич, яка здійснила аналіз переписних карток, ми можемо встановити, яке відсоткове співвідношення за віросповіданням було у 1890 р. у Кракові⁷. Отже, проживало 70% жінок римо-католицького віросповідання, та лише 29% жінок єврейської віри. А у 1% входили жінки греко-католички, православні, протестантки та інші⁸.

А що стосується зайнятості у торгівлі, то у 1890 р. у Кракові до підприємниць відносили 11% усього жіноцтва, з яких аж 8% єврейського віросповідання, і 3% католицького⁹. На той час у Кракові проживало 38 012 жінок, з яких 4 181 займалися комерційною діяльністю.

У Львові станом на 1890 рік у торгівлі працювали загалом 15 607 осіб, з яких 3 818 були жінки. Тобто 25% від загальної кількості торговців скла-

⁶ *Rocznik Statystyki Przemysłu i Handlu Krajowego*, Lwów 1888, s. 26–7.

⁷ З 1880 р. змінилась система здійснення переписів населення. Влада роздавала переписні листки (анкети), які жителі мали самі заповнити та принести до статистичної комісії. Часто люди не до кінця розуміли, як правильно їх заповнювати, тому писали багато непотрібної для статистичних бюро інформації. Проте це цінне джерело для істориків. Ці анкети зберігаються у архіві міста Краків.

⁸ L. Zyblikiewicz, *Aktywność zawodowa kobiet w Krakowie w II połowie XIX wieku*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2015, 37, nr 4, s. 101.

⁹ Тамże, s. 102.

дали жінки, які займалися підприємництвом¹⁰. На той час у Львові проживало 63 841 жінок, що становить 6% від загальної кількості жіноцтва.

З роками ситуація змінюється, і першість у комерційній діяльності посідають жінки польського та українського походження. Загалом за даними Ш. Козака перед Першою світовою війною у Галичині проживали 10% євреїв, і лише ¼ єврейського жіноцтва була задіяна у бізнесі¹¹. Це відносно мало, якщо порівнювати з іншими етнічними групами у цей період часу.

Відповідно до статистичного збірника, у 1890 р. у Львові було зареєстровано 1523 власниць у промисловості¹². Дані у таблиці 3.

Таблиця 3. Промисловість Львова та кількість жіноцтва у галузях.

№	Галузь	Кількість жінок
1	Гутництво	4
2	Каменярство	4
3	Виробництво залізних виробів	1
4	Хімічний промисл	9
5	Будівельний промисл	27
6	Поліграфія	10
7	Ткацтво	43
8	Паперове виробництво	16
9	Виробництво алкоголю	148
10	Виробництво одягу і білизни	1127
11	Продовольчі товари	93
12	Інші галузі	41
	Всього	1523

За даними: *Wiadomości statystyczne o mieście Lwowie*. s. 61–65.

З вище наведених даних стає зрозумілим, що найбільше жінок, не залежно від віросповідання, було саме у ткацькій галузі. Це пов'язано з тим, що, з огляду на консервативність галицького суспільства, ткацтво відносилося до традиційних занять жінок. Тому саме ця галузь була найпопулярнішою. Також можна навести приклад найбільшої української жіночої промислової спілки «Труд», головне завдання якої полягало у навчанні жінок

¹⁰ *Wiadomości statystyczne o mieście Lwowie*, Lwów 1895, t. 6, s. 51.

¹¹ S. Kozak, *Kierunki aktywizacji zawodowej kobiet w Galicji w końcu XIX i na początku XX wieku w świetle spisów ludności*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków 2019, s. 113.

¹² *Wiadomości statystyczne o mieście Lwowie*, s. 61–65.

науки крою та шиття. Зазвичай ці ткацькі робітні існували у форматі дрібних мануфактур або одноосібних майстерень. Але, у будь-якому випадку, вони формували значну частину економічної частки краю.

Протягом наступних 20 років ситуація з жіночим підприємництвом покращується – утричі збільшується кількість жінок, які володіли бізнесом¹³. Але це пов'язано також і з приростом населення, а не лише з більшою зацікавленістю жіноцтва у комерції.

В історіографії можна зустріти чимало критики австрійських переписів. Головні причини – це можлива неточність та фальсифікація даних, вибіркковість відомостей про гендерну структуру. Що стосується другої причини, то вона почасти пов'язана з тим, що у ті часи ще не брали до уваги зайнятість жінок.

Багатство демографічних даних державної статистики породжує низку евристичних проблем. Вони стосуються кожного з найважливіших аспектів демографічного аналізу. Однак найгостріше це проявляється в аналізі релігійно-мовного складу населення Галичини. Це питання особливо важливе, оскільки є головним у дослідженні соціальної та національної історії Галичини та всієї Австро-Угорської монархії. У даному дослідженні національна приналежність визначається як відповідна віросповіданню. Це не точний метод, оскільки римо-католиками могли бути і українці, а також відомі приклади, де греко-католиками були поляки. Проте здебільшого це винятки. З 1880 р. під час переписів населення записували рідну мову, що теоретично може становити цінність. Однак цей чинник не враховується у даному дослідженні, оскільки, до прикладу, євреї, окрім їдишу зазначали розмовною мовою також і польську, і німецьку, і, навіть, українську¹⁴. У тому ж 1880 р. 35 тисяч євреїв у графі про розмовну мову зазначили українську, а ще 138 тисяч – німецьку¹⁵. Тому за мовою складно чітко визначати приналежність до тієї чи іншої етнічної групи.

Адресові книги

Наступним джерелом, яке містить інформацію про жіноче підприємництво, є адресові книги. На основі цього джерела ми можемо визначити етнічну приналежність виключно евристичним методом, а саме шляхом розподілу за іменами (єврейського та польського походження) та прізвищами (українського та польського походження).

¹³ S. Kozak, *Kierunki aktywizacji zawodowej kobiet w Galicji...* s. 111.

¹⁴ Р. Лозинський, *Етнічний склад населення Львова*, Львів 2005, с. 138.

¹⁵ F. Vujak, *Galicja*, t. 1, s. 68.

Завдяки адресовій книзі Галичини за 1901 рік маємо дані про 115 жінок, які володіли різними видами промисловості¹⁶. З них 30 було єврейської національності, 18 – української, і відповідно, 67 – польської.

Найпопулярніші види виробництва – винокурні; близько пів сотні жінок очолювали гуральні. Тут представлені три етнічні групи. Також згадується з десятків броварень; першість (70%) займали жінки польського походження, інші 20% – єврейського (Ітта Ламер, м. Гарц, Березівський повіт та Міна Ронігер у Заліжжі, Збаразький повіт), та 10% – українського (Стефанія Щепанська у Ригличах, Тарнівський повіт). У виробництві борошна маємо 45% на 45% – жінки польського (Агнешка Ковальська у Добчицях, Велицький повіт; Елеонора Любомирська в Щуцині, Домбровський повіт, Клавдія Торосевич у Голгочі, Підгаєцького повіту тощо) та єврейського походження (Малька Годгірш з Синькова, Заліщицький повіт; Роза Клапхольц у Помянові, Бжеського повіту; Беата Тхом у Желдеці, Жовківського повіту тощо), та 10% – українки (Александра Вікторова у Вижному, Стрижнівського повіту та Ганна Валлах у Кривому, Скалатського повіту). А ось шкіряна промисловість була на 100% у руках єврейської етнічної приналежності (Малька Курц у Болехові, Гітла Перльбергер у Класно Велицького повіту).

В адресовій книзі Кракова за 1912 р.¹⁷ знаходимо інформацію лише про 30 підприємниць, що ілюструє далеко не всю ситуацію з торгівлею. За етнічним складом є лише одна жінка, чие ім'я може свідчити про єврейське походження – Хана Ледніцер, яка володіла Першим краківським виробництвом свічок, на вул. Краківській, б. 53. Інші імена свідчать про те, що це – жінки польського походження.

Інша ситуація з львівською адресовою книгою також за 1912 рік¹⁸, оскільки тут зустрічаємо близько 400 жінок. З незвичних галузей комерційної діяльності – антикварні магазини, в основному, це жінки польського походження (Хелена Будзиновська, на вул. Цитадельній, б. 3 та Корнелія Парнасова на вул. Танській, б. 1).

Найпопулярнішими були ткацькі майстерні, яких у Львові зафіксовано 115. Це свідчить про те, що Львів являв собою негласну модну столицю Галичини, хоча у цій групі не враховано модних салонів, яких було майже сто у місті. Тут представлені усі етнічні групи у відносно рівних пропорціях щодо всього населення.

¹⁶ *Księga adresowa przemysłu galicyjskiego*, Kraków 1901, s. 5–99.

¹⁷ *Wielka Księga Adresowa Król. Stoł. Miasta Krakowa i Król. Woln. Miasta Podgórze*, Kraków 1912, s. 377–425.

¹⁸ *Księga adresowa Król. Stoł. Miasta Lwowa*, Lwów 1912, s. 672–682.

Окрему групу становлять молочарні. Це був підвид кафе, де можна випити каву та з'їсти щось солодке або, навіть, повноцінно пообідати. У адресовій книзі маємо згадки десятих таких закладів. За етнічним складом фактично однаково представлені як українки, так і польки. Натомість власницями ресторацій, яких було близько двадцяти, здебільшого були жінки польського (Казимира Кондзілкова, на площі Ринок, б. 39; Йоана Фішер, вул. Казимирівська, б. 25 тощо) та єврейського походження (Сара Крамова, на Богданівці, б. 1; Хена Мелерова на вул. Св. Лазара, б. 10; Гольда Штейн на вул. Янівській, б. 44 тощо). А ось у пекарнях маємо 100% приналежність до єврейської етнічної групи (Перла Фрейдельс на Казимирівській, б. 29, Рахела Горовітц на Бляхарській, б. 27, Рахела Сейденвурн на площі Теодора, б. 2 тощо).

На початку ХХ ст. набирають популярності пральні, що робили побут жінок легшим. У адресовій книзі зафіксовано близько 20 пральних у Львові; власниці – здебільшого польського походження, проте є серед них і українки.

У випадку з даним джерелом маємо багато імен та прізвищ, які зустрічаються також у тогочасній пресі у розділі комерційних оголошень, а саме у газеті «Діло»¹⁹, зокрема згадки дублюються про бюро праці Марії Німчиновської на площі Академічній, б. 3, про торгівлю тканинами Марії Френкель на Галицькій, б. 1, про цукерню Анелі Курнах на Домініканській, б. 9, робітню суконь Александри Кloseвич на Хорущини, б. 1, салон мод Матильди Броди на Хорущини, б. 6, магазин іграшок Марії Корнецької на Галицькій, б. 21 тощо.

Проте, як зауважують історики, адресові книги містять неточні дані, інколи зустрічаються помилки у позначенні роду заняття, або ж просто не всі підприємства вказані²⁰. Наприклад, на сторінках краківської адресової книги зазначалося, що для потрапляння до цього збірника необхідно заплатити кошти. Той, хто прагнув ширшої реклами, міг оплатити її і тоді інформація про його підприємство публікувалася на шпальтах довідника. А ось на сторінках адресової книги Львова не згадувалось про додаткову оплату. Мабуть, тому вона є повнішою, тобто містить набагато більше адресів, ніж краківська. Поряд з тим, причиною небажання дрібних підприємниць потрапляти до довідника міг бути неофіційний характер їхньої діяльності. Вони свідомо уникали розголошення інформації про свій бізнес з метою ухилення від сплати податків.

¹⁹ Марія Німчиновська, «Діло», Львів 1904, Ч. 196, с. 4.

²⁰ S. Kozak, *Aktywność gospodarcza kobiet w Galicji w świetle „Skorowidza przemysłowo-handlowego”*, Studia z historii społeczno-gospodarczej XIX i XX wieku, Łódź 2014, s. 83.

Рекламні оголошення

Відповідно, третя група джерел, з яких отримуємо інформацію про тогочасний бізнес – це преса, точніше розміщені в ній комерційні оголошення. Газета «Діло» з 1880 року була головним часописом українців, тому здебільшого усі оповіщення, які там опубліковані, стосуються українців.

Доволі часто у рекламі застосовували гасла, які чітко дають зрозуміти, що цей бізнес належить українкам. Наприклад, «свій до свого», «руська торгівля» або «тільки для русинів». Такі гасла зустрічаємо в повідомленнях Зузання Боярської, яка була власницею робітні жіночого одягу на площі Ринок, б. 27²¹; Антоніни Мазуркевич, яка протягом 20 років продавала у Львові тутки для сигарет (тричі змінювала адресу магазину)²²; Євгенії Бергерової, яка у Тернополі продавала фортепіано²³; Модести Філіповської, власниці «Руської торгівлі» у Підкамені²⁴, Кароліни Твардовської, власниці «Першої руської народної пральні» у Львові на вул. Городецькій, б. 28²⁵; Катерини Криштальської, власниці «Першого руського skleпу» у Львові на вул. Руській²⁶ та інші.

Іл. 1. Рекламне оголошення у газеті «Діло» за 1881 р. ч. 5. С. 4.

²¹ Зузання Боярська, „Діло”, Львів 1881, Ч. 5, с. 4.

²² Тутки, „Діло”, Львів 1900, Ч. 15, с. 4.

²³ Склад фортепіанів, „Діло”, Львів 1906, Ч. 220, с. 4.

²⁴ Руська торгівля, „Діло”, Львів 1901, Ч. 64, с. 4.

²⁵ Перша руська „Народна пральня”, Львів 1904, Ч. 236, с. 4.

²⁶ Перший руський sklep, „Діло”, Львів 1908, с. 4.

Більше ста різновидів оголошень українською мовою, де власницями бізнесу є жінки, було опубліковано у часописі «Діло» впродовж 1880–1914 рр. Майже в кожному номері присутня хоча б одна реклама жіночої комерції. Ці дані свідчать про те, що українське жіноче підприємництво активно розвивалося у Львові. Схоже піднесення мали відчувати польський і єврейський жіночі бізнеси, але для розуміння їхніх масштабів необхідно звертатися до щоденних львівських часописів мовами цих етнічних груп. «Діло» видавалося для українців, тому польські чи єврейські підприємниці були не так зацікавлені в рекламі на його шпальтах (у газеті присутні оголошення польською мовою, але там власниками бізнесу виступали чоловіки).

Іл. 2. Оголошення у газеті «Діло» за 1900 р. ч. 15. С. 4.

Дещо інша ситуація з газетою «Czas», яка друкувалася у Кракові. Перш за все, це пов'язано з тим, що населення міста було в більшості польським, тому й оголошення належали майже виключно жінкам польського походження. Специфіка діяльності не відрізняється від львівських підприємниць. Також зустрічаємо у Кракові власниць магазину фортепіано (Броніслава Габріельська, Марія Вашкевічова²⁷), майстерень суконь (Йозефіна Завістовська, Марія Ліпінська²⁸ тощо), салонів мод (Александра

²⁷ *Fortepiano*, „Czas”, Kraków 1880, nr 4, s. 4.

²⁸ *Salon mód*, „Czas”, Kraków 1880, nr 9, s. 4; *Lipińska*, „Czas”, Kraków 1880, nr 1, s. 4; *Salon mód*, „Czas”, Kraków 1890, nr 6, s. 4.

Замойська, Розалія Долежан), кав'ярень (Марковська²⁹) та ресторацій (Марія Бінковська), цукерень (А. Шнедерова³⁰), бюро з найму до праці (Емілія Рейснер, Хелена Новолецька, Кароліна Рибезинська, Анеля Дембовська), магазинів квітів (Феофіла Пачульська), виробництва лікувальної пасти (Вільгельміна Рікс), хімістки (Ф. Пжегензова), магазину та складу насіння (Т. Левицька) тощо.

Іл. 3. Оголошення у газеті «Czas» за 1880 р. Ч. 9. С. 4.

Проте, якщо порівнювати два часописи, то все ж у краківському ми зустрічаємо набагато більше оголошень, що стосуються жіночого підприємництва.

Висновки

Використані у даному дослідженні три групи джерел, безперечно, мають свої недоліки та неточності, проте, разом все ж дозволяють з'ясувати етнічну структуру жіночого підприємництва у Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Що стосується першої групи, тобто статистичних збірників, то вони містять демографічні дані, відомості про кількість та етнічний склад населення. Але у випадку з жіноцтвом, влада не повідомляла про їхню етнічну приналежність. Є лише загальні дані, а гендерного розподілу за володін-

²⁹ *Ekonom*, „Czas”, Kraków 1880, nr 68, s. 4.

³⁰ *Cukiernia*, „Czas”, Kraków 1880, nr 113, s. 4.

ням мовою чи віросповіданням не було. Для того, щоб визначити цю інформацію, необхідно працювати з оригінальними переписними картками, збереженими в архівах Кракова та Відня.

Друга група джерел, а саме – адресові книги та «Skorowidz przemysłowo-handlowy Królestwa Galicyi», хоча безпосередньо не вказують на етнічну приналежність жінок-підприємниць, проте дозволяють її припускати за типовим звучанням імен та прізвищ. Адресові книги вибірково містять інформацію про підприємства, натомість «Промислово-торговельний довідник Галичини» демонструє більш повну картину щодо комерційної діяльності.

Третя група джерел, до яких належить реклама товарів і послуг у тогочасній пресі, також самі по собі не розкривають етнічну структуру жіночого підприємництва. Проте, вони ґрунтовно доповнюють дані демографічної статистики та адресових книг, зокрема щодо орієнтації бізнесу на споживачів певного етнокультурного середовища. Наприклад, українки використовували комерційні оголошення як можливість заявити про те, що це саме українська торгівля, і купівля товарів у них означає підтримку їхньої етнічної спільноти.

У сукупності, отримана інформація дозволяє не лише оцінити рівень залучення представниць трьох основних етнічних груп Галичини до підприємницької діяльності наприкінці XIX – на початку XX ст., а й поставити питання про перегляд ролі гендера в процесах економічної та соціальної модернізації краю, консолідації окремих національних спільнот. Станом на 1901 р. на теренах Галичини було приблизно 57% жінок-підприємниць польського походження, 26% – єврейського та 16% – українського. Уточнення цих показників, як і впливу жіноцтва на економічне та суспільне життя краю загалом вимагає додаткових досліджень та вивчення нових джерел.

Bibliografia

- Bar J., Franaszek P., *Informator statystyczny do dziejów przemysłu w Galicji. Górnictwo i hutnictwo. (Produkcja, ceny, zbył, przedsiębiorstwa, zatrudnienie)*, red. i przedmowa H. Madurowicz-Urbańska, Kraków 1931, s. 17–19.
- Bujak F., *Galicya*, t. 1: *Kraj, ludność, społeczeństwo, rolnictwo*, Lwów 1908, s. 58–68.
- Cukiernia*, „Czas”, Kraków 1880, nr 113, s. 4.
- Ekonom*, „Czas”, Kraków 1880, nr 68, s. 4.
- Fortepiano*, „Czas”, Kraków 1880, nr 4, s. 4.
- Kleczyński J., *Organizacja statystyki w Austrii*, Lwów 1883, s. 34.
- Kozak S., *Aktywność gospodarcza kobiet w Galicji w świetle „Skorowidza przemysłowo-handlowego”*, *Studia z historii społeczno-gospodarczej XIX i XX wieku*, Łódź 2014, s. 83.

- Kozak S., *Kierunki aktywizacji zawodowej kobiet w Galicji w końcu XIX i na początku XX wieku w świetle spisów ludności*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków 2019, s. 111–113.
- Księga adresowa Król. Stoł. Miasta Lwowa*, Lwów 1912, s. 672–682.
- Księga adresowa przemysłu galicyjskiego*, Kraków 1901, s. 5–99.
- Lipińska, „Czas”, Kraków 1880, nr 1, s. 4.
- Lozynskiy R., *Etnichnyi sklad naseleniya Lvova*, Lviv 2005, s. 138.
- Persha rus 'ka „Narodna pral'nya”*, Lviv 1904, nr 236, s. 4.
- Pershyi rus 'kyi sklep*, „Dilo”, Lviv 1908, nr 199, s. 4.
- Podręcznik statystyki Galicji*, Lwów 1900, t. 6, s. 11–28.
- Podręcznik statystyki Galicji*, Lwów 1908, t. 8, s. 7–40.
- Podręcznik statystyki Galicji*, Lwów 1903, t. 7, s. 9–34.
- Rocznik Statystyki Przemysłu i Handlu Krajowego*, Lwów 1888, s. 26–27.
- Rus 'ka torhivlya*, „Dilo”, Lviv 1901, nr 64, s. 4.
- Salon mód*, „Czas”, Kraków 1880, nr 9, s. 4.
- Salon mód*, „Czas”, Kraków 1890, nr 6, s. 4.
- Sklad fortepianiv*, „Dilo”, Lviv 1906, nr 220, s. 4.
- Skorowidz przemysłowo-handlowy Królestwa Galicji*, Lwów 1912, s. 345–780.
- Tutky*, „Dilo”, Lviv 1900, nr 15, s. 4.
- Wiadomości statystyczne o mieście Lwowie*, Lwów 1895, t. 6, s. 51–65.
- Wielka Księga Adresowa Król. Stoł. Miasta Krakowa i Król. Woln. Miasta Podgórz*, Kraków 1912, s. 377–425.
- Zamorski K., *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji*, Kraków 1989, s. 45–63.
- Zuzanna Boyarska, „Dilo”, Lviv 1881, nr 5, s. 4.
- Zybliekiewicz L., *Aktywność zawodowa kobiet w Krakowie w II połowie XIX wieku*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2015, 37, nr 4, s. 101–102.

The ethnic structure of female entrepreneurship in Galicia during the late 19th – early 20th centuries: the source studying aspect

Summary

Women's emancipation changed the established norms of society facilitating the formation of a new layer of economic intelligentsia, including women. Therefore, women's entrepreneurship has played an important role in the history of Galicia as economic development determined social processes, given women's access to professional commercial education and their ability to manage a business independently. The multicultural and multiethnic nature of this province gives additional specificity to social change in such a conservative environment as Galicia. An integral part of the study of the ethnic issue is the sphere of employment, namely, which branches of entrepreneurship were common among women of different ethnic groups (Polish, Jewish, and Ukrainian). In order to investigate the source study aspect of this issue, three main groups of sources were studied: statistical collections, address books, and the press.

Keywords: entrepreneurship, Galicia, women, ethnic aspects